

Letnik 5, številka 2 / (junij) 2006, ISSN 1854-4096
[Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije](#)
Odgovorni in tehnični urednik, Marino Kačič
Naročnikov v elektronski in zvočni obliki: 983

=====

Opozorilo: Avtorji prispevkov so sami odgovorni za svoja stališča!

[Domov](#) [Uredništvo](#) [Naročite se na brezplačen e-Rikoss](#)

KAZALO

- [1. UVODNIK: Kaj se lahko naučimo od Skandinavcev o zaposlovanju hendikepiranih](#)
- [2. AVTOPORTRET: Sabina Dermota](#)
- [3. POPOTNIŠKI UTRINKI: CAMINO JE ŽIVLJENJE](#)
- [4. INTEGRACIJA: Celovita zgodnja obravnava slepih in slabovidnih otrok in njihovih družin](#)
- [5. DOBRO JE VEDETI: Test Sophie - naprava za pretvorbo tiskanega teksta v govor](#)
- [6. NOVE TEHNOLOGIJE: Asistent iz vesolja](#)
- [7. NAMIGI IN NASVETI: Najhitrejši možen vnos slike v Word, Odpošljimo elektronsko sporočilo s pritiskom na tipke](#)
- [8. OGLASNA DESKA: Poročilo s sejma Sight City 2006](#)
- [9. OBVEZNO ZA SLABOVIDNE: Prilagajanje ZoomTexta 9.0 željam in potrebam](#)
- [10. Novičke: Slepi na SP v nogometu, Windows Vista, Nova tehnologija FlexGo, 100 dolarski računalnik, Tuš mobil](#)

UVODNIK: Kaj se lahko naučimo od Skandinavcev o zaposlovanju hendikepiranih

Avtor: *Marino Kačič*

Neredko se ljudje kot uporabniki pritožujemo nad izvajalci, da premalo naredijo, da niso dovolj strokovni, dovolj učinkoviti. Izvajalci se "zagovarjajo" s strokovnimi analizami in podpisi strokovnjakov s certifikati, da delo korektno in ustrezno opravljajo. V dokaz naj bi bila njihova strokovna poročila ali poročila nadzornih

pregledov. Pogosto so uporabniki kot izvajalci drug z drugim nezadovoljni. Večinoma so si edini, da jih država premalo podpira. Če vzamemo, da je to ena stran medalje, kaj je potem druga stran medalje?

V začetku maja sem na mednarodnem posvetu Zaposlovanje hendikepiranih v običajnih okoljih, organiziran v okviru Razvojnega partnerstva UFO –(Partnerstvo za bodoče možnosti v okviru pobude EQUAL, Evropske Unije), ki je potekala v Ljubljani predstavil svoje ugotovitve v prispevku z naslovom: Razlike med formalnimi in izvedbenimi možnostmi pri zaposlovanju hendikepiranih oseb v običajnem okolju. Postavil sem si vprašanje: Kako je možno, da kljub temu, da gre veliko denarja za spodbujanje zaposlovanja in da s tem namenom dela vedno več organizacij in strokovnjakov, zaposlenost hendikepiranih oseb pa je vedno manjša?

Sklicevanje na programe in strokovnjake ni garancija kvalitete

V omenjenem prispevku sem pokazal iz teoretične plati in praktičnih primerov, da obstaja razlika med napisanim programom neke organizacije in izvajanjem tega programa. Enako velja za uporabnike pri katerih lahko obstaja razlika med deklariranim in dejanskim vedenjem. V tem prispevku bom osvetlil le dinamiko pri izvajalcih, kjer lahko nastane razlika zaradi več razlogov med katerimi so ključni:

1. "Papirnata politika" – napisane obveznosti, programi in kodeksi naj bi jamčili namen in cilje organizacije. Eno je deklarirana politika organizacije s katero se predstavlja neka organizacija (državna, civilno družbena ali iz zasebnega sektorja). Zaradi različnih zunanjih in notranjih interesov pa te deklarirane politike bodisi ne zmorejo izpeljati ali pa jo namerno izkrivljajo, seveda v okviru zakonsko dovoljenih možnosti. Če na primer vodstvo sprejme strateške odločitve, ki se čez čas pokažejo kot zgrešene ali če strokovni delavci niso dovolj veščji in sposobni, bo Ne glede kje je vzrok in kje posledica takih in podobnih dogodkov prišlo do večje ali manjše razlike med deklarirano politiko programa in izvedbo tega programa. (npr. zguba v proračunu, ki se jo reši z delitvijo denarja po ključu kdor je močnejši oz. kdor ima večji vpliv.)

2. "Papirnati programi" - strokovni programi naj bi bili garancija za ustrezno opravljeno delo. Pod program se podpišejo ustrezno izobraženi strokovnjaki, ki s svojim podpisom jamčijo, da je program strokovni, ne morejo pa jamčiti, da imajo izkušnje s tega področja. Torej so izobraženi za določeno delo, ni pa nujno, da so usposobljeni za konkretna dela, populacijo ipd. Tako je program formalno povsem v redu, v praksi pa bo nastajala večja ali manjša razlika. (npr. osebo z 30% ostankom vida pošljejo na učenje pisanja/branja brajeve pisave. Poznavalci vemo, da se tako osebo uči po metodah povečanega tiska.)

3. "Papirnata odgovornost" – poročila o izvajanju programa naj bi dokazovala izvedbo programa. financerji (proračun, skladi, fundacije ...) zahtevajo od izvajalcev programov ustrezne programe (ki so lahko formalno korektni) in zahtevajo poročilo o ustrezno opravljenih programih ali po domače – poročilo, da je šel denar v prave namene. Verjetno v nasprotju z splošnim mišljenjem je večina denarja res uporabljenega za programe, torej za programe, katerim je denar namenjen. Več kot imamo poročil, inšpekcij in drugih papirnatih dokazil, bolj je verjetno, da gre denar za prave projekte. Iz takih poročil in pregledov pa v najboljšem primeru izvemo o

kvantiteti izvedbe, ne pa o kvaliteti izvedbe. Še manj pa o kvalitativnih spremembah pri končnih uporabnikih. (npr. gospa, ki je prijavljena kot nezaposlena na zavodu za zaposlovanje je tretjič šla na osnovni tečaj računalništva z namenom, da se bo lažje zaposlila. Še vedno ne zmore uporabljati računalnika.)

Količina denarja in obseg programov ne pojasni učinke dela

Gospod Kjell Stjernholm - direktor gledališča MOOMSTEATER iz Švedske (op. v gledališču nastopajo le igralci s hujšim hendikepom in so eno najbolj obiskanih gledališč na Švedskem), se je po prispevkih predstavnikov generalnega Direktorata za invalide iz MDDSZ in predstavnikov Zavoda za zaposlovanje o programih in sredstvih, ki jih namenjajo za različne tovrstne programe, oglasil in rekel, da ga je naša diskusija spomnila na razmere pri njih. Povedal je, da imajo na Švedskem zelo dobre programe za zaposlovanje: sofinancira se do 80% plače na delovnem mestu in po potrebi je financiran asistent na delovnem mestu. Obstajajo posebni programi za zaposlovanje in zaposlitev. Iz sklada se financira potrebno prilagojeno opremo za delovno mesto. Financira se prevoz do delovnega mesta, če ni javno sredstvo zagotovljeno ali če ga oseba zaradi prevelikega hendikepa ne more uporabljati. Zagotovljena je asistenca na domu (težje hendikepiranim 24 ur na dan, lažje kadarkoli potrebujejo). In še mnogi drugi ukrepi vlade so namenjeni zaposlovanju hendikepiranih oseb. Kljub vsem tem skoraj odličnim pogojem, pa je izredno malo hendikepiranih oseb zaposlenih. Kako to? Njegovo mnenje je, da je problem v identiteti – kdo je nam enak? Če ne moremo videti drugega kot sebi enakega, potem ga vidimo kot drugačnega. In kje je meja, ko je ta drugačnost še sprejemljiva v nas? Ali se lahko ženska, ki je 170 centimetrov visoka poroči z 150 centimetrov visokim moškim?

Kakorkoli že, nekaj je gospod iz Švedske potrdil: več dobrih programov, več denarja, več strokovnjakov in več organizacij, ki se ukvarjajo z osebami s hendikepom še ni garancija, da bo to privedlo do zelenih rezultatov. Z ukrepi papirnate odgovornosti verjetno bolj dosežemo to, da bodo organizacije, ki te programe izvajajo zgledne, strokovne, obsežne in se ukvarjale same s seboj in manj s končnimi uporabniki. S tem ima družba čisto vest, strokovnjaki delo, končni uporabniki pa status nosilca nemočnih. Ta status morajo obdržati, drugače bodo strokovnjaki zgubili delo, družba pa mirno vest. Zato je v interesu družbe, da tako razmerje ostane. Sam kot hendikepiran pa se s tem ne morem strinjati saj mi je s tem predpisana tudi oblika vedenja: trajno moraš biti hvaležen in trajno vse odpuščajoč, če dobiš denar ali pomoč ali delo. Jaz pa nočem biti bolj hvaležen in odpuščajoč kot drugi ljudje v tej družbi, saj sem s tem postavljen v manj vreden položaj. Vsak od hendikepiranih se mora sam pri sebi odločiti: Ali bom ostal v drži odvisnega in zahteval preskrbljenost ali bom tvegala pozicijo aktivnega in zahteval pogoje za delo kot jih pač drugi državljani. Za konec v razmislek: glede na to, da mora hendikepiran vložiti vsaj 2x več navora za isto delo, bi morda bilo bolj stimulatívno kot kopica programov za hendikepirane to, da bi dobili 2x večjo plačo glede na sodelavce. S tem bi pri hendikepiranemu vrednotili vloženi trud in ne primanjkljaj. Ste še vedno za zaposlovanje hendikepiranih?

[Na kazalo](#)

AVTOPORTRET: Sabina Dermota

Rodila sem se v manjšem zaselku pri Črnučah. Nekako pri devetih mesecih starosti so starši ugotovili, da z mojimi očmi ni vse v redu. Pričele so se preiskave, a kakšnega večjega uspeha od njih ni bilo.

Od zgodnjega otroštva dalje me je pazila očetova teta, s katero sva se neizmerno dobro razumeli. Znala je pripovedovati čudovite zgodbe o razbojnikih, rokovnjačih in ugrabljenih nunah. Seveda, vse s srečnim koncem. Hodila sem za njo in vlekla na ušesa. Imela pa je tudi čudovit dar za vzgojo otrok, potrpežljivost, odločnost in pogum. Vse to me je spremljalo, ko sem morala s šestimi leti v Zavod za slepo in slabovidno mladino v Ljubljano. Tam sem se kar dobro znašla. Le domotožje me je spremljalo vseh devet let. Življenje v zavodu je bilo organizirano tako, da smo imeli le malo časa za dolgočasenje in razmišljanje o domu in domačih. Imeli smo zelo natrpan urnik: od 6.30 ure, ko smo vstajali in do 20.00 ure, ko smo morali biti v posteljah. Poleg učenja smo imeli še cel kup interesnih dejavnosti s katerimi smo se ukvarjali. Vse pa so pripomogle k naši samostojnosti, neodvisnosti in razgledanosti. Morda smo imeli res premalo stikov z zunanjim svetom, a takrat je bil pač tak režim. Učitelji pa so se zelo trudili. Imeli smo skupne nastope, športna tekmovanja in skupne ekskurzije. Če komunikacija med nami in drugimi otroki ni stekla, je vzroke potrebno iskati pri vseh udeležencih. Otrok ne moreš prisiliti, da bi se družili z nekom, ki ga ne poznajo, še posebno, če je ta malo drugačen od njih. Mi smo bili posebni že samo za to, ker smo živeli v zavodu in ne pri starših. V našem razredu nas je bilo 10, 5 fantov in 5 deklet. Dobro smo se razumeli in tudi marsikatero skupaj ušpičili.

Vsak petek sem odhajala domov in se vračala v ponedeljek zjutraj. To so bile moje počitnice. Vedno sem tam našla toplo in varno zavetje, da sem si napolnila baterije za prihodnji teden. Mami me je razvajala, ati mi je razkazoval svet s tehnične strani, brat pa je imel nekoga s katerim se je lahko prepiral, pretepal in imel zaveznika, kadar je bilo potrebno. Tu so bili še sosedovi otroci, ki so me vedno vzeli v svojo družbo. Najsi je šlo za kakšno koristno delo, ki ga je kdo od njih moral opraviti, ali pa za kakšno lumparijo. Nikoli mi ni nihče rekel: "ti ne moreš z nami, ker ne vidiš". To mi šele sedaj prihaja do zavesti. Takrat je bilo to samo po sebi umevno.

Zgodilo se je, da sem s kolesom zapeljala v koruzo ali pa padla na sosedovo cvetlično gredo, dobila kakšno žogo v nos, padla z gugalnice, ki smo jih imeli vse povsod po drevesih, neštetokrat razbila očala in imela vedno potolčena kolena, a to je spadalo zraven.

Takrat sem imela še okoli 5 procentov vida in dobro sem ga unovčila. Če sem imela kdaj težave zaradi tega, me je kdo prijel za roko ali pa me z glasom usmerjal. Ko sem bila malo večja, mi je oče doma naredil prvi tandem. To je bilo kolo, zvarjeno iz dveh moških koles. Malo nerodno za otroke, a ko si se enkrat peljal, je šlo odlično. Ko sem bila v osmem razredu, mi je naredil drugi tandem, tokrat ženski. Z njim smo se vozili po Ljubljani in vse do Medvod in Kamnika.

Lahko rečem, da sem se v Zavodu veliko naučila. Ne vem kako bi bilo, če bi ta čas preživela v domačem kraju. Ne verjamem, da bi starši imeli dovolj časa za to, da bi

se lahko ukvarjali z menoj. Saj sta delala tudi ob popoldnevih. Bojim se tudi, da bi preveč stvari želela postoriti namesto mene. To bi bila medvedja usluga. V Zavodu sem bila odvisna od lastne iznajdljivosti in mislim, da sem se dobro znašla. Prepričana sem, da bi se lahko naučila še več, če bi se zavedala kako bom to potrebovala. Če pa bi imela možnost živeti v domačem kraju, bi ta čas bil pač drugačen.

Prišel je čas odločitve kam po osnovni šoli? Od doma nisem hotela več saj je bilo 9 let dovolj. V ožji izbor sta prišli gimnazija ali pa zdravstvena šola in odločila sem se za slednjo. Res je, da se kasneje nisem vpisala na fizioterapijo, kar je bil moj prvotni namen, sem si pa pridobila neprecenljive izkušnje, ki so mi koristile, ko sem si ustvarila družino. Zapiske sem si delala na brajev pisalni stroj, saj takrat še ni bilo računalnikov. Učitelji so v večini moj položaj razumeli in svoje delo prilagodili tako, da tudi sošolke zaradi tega niso bile prikrajšane. Moje znanje so preverjali z ustnim izpraševanjem, pri nekaterih pa sem imela tudi možnost pisati test v brajevi pisavi, ki sem ga na koncu ure prebrala in on je nanj vpisal število doseženih točk in oceno. Seveda so bile tudi težave. Vsi pač ne razumejo, da je na svetu kdo s posebnimi potrebami, ki pa ima enake cilje in želje kot vsak mlad človek. A tako bo vedno. Zato pa s sošolkami nisem imela nobenih težav. Kmalu so me vzele za svojo in odmislile dejstvo, da ne vidim. Kadar sem potrebovala pomoč, so mi jo vedno prostovoljno nudile.

Kadar nanese beseda na tiste čase, rada omenim dogodek, ko smo pisali test iz zgodovine. Na test se nisem dovolj pripravila. Kot vsi drugi pošteni srednješolci, sem poizkusila s plonk listki. Učitelj je bil brihten in je to ugotovil. Nalogo mi je vzel in mi brez razlage vpisal cvek. Najbrž je težko razumeti, da me je s tem zelo razveselil. S tem mi je namreč dal vedeti, da sem zanj enakovredna drugim. Seveda sem bila naslednjič vprašana zgodovino in to temeljito.

Po končani srednji šoli sem se vpisala na Pravno fakulteto. Sicer bi raje študirala slovenščino in etnologijo, a zaradi prevelikega obsega študijskega gradiva nisem imela dovolj poguma. Spet sem imela srečo s sošolci, s katerimi smo se odlično razumeli. Ker pa sem dobila študijsko gradivo posneto na magnetofonske trakove šele v aprilu, je bilo prepozno, da bi vse izpite opravila v pravem roku. Tako sem prvo leto pavzirala. Med tem časom pa sem hodila na izpite za prvi letnik in hkrati na Delavski univerzi opravila tečaj za telefonista. Praktični del tega tečaja sem opravljala na Zvezi vodnih skupnosti, kjer je bil takrat zaposlen zelo usposobljen in razgledan telefonist, od katerega sem se veliko naučila. Tisti čas sem že bila do ušes zaljubljena v svojega bodočega moža, zato sem zaposlitev sprejela z odprtimi rokami.

Ob zaposlitvi sem bila stara 19-let, plaha ter brez izkušenj. Imela sem veliko željo po samostojnosti, kar mi je pomagalo premagovati strah. Do sodelavcev in strank sem bila vedno vljudna in spoštljiva. Ko so se sodelavci privadili na moj glas, so najprej počasi, nato pa vedno pogosteje začeli prihajati k meni v telefonsko centralo, da se osebno spoznamo. S časoma sem tudi sama začela zahajati k drugim v pisarne, da sem malo spoznala prostore naše organizacije. Ob kavi nas je bilo vedno veliko in razvili so se razni pogovori. Med drugim smo se pogovarjali tudi o slepoti, o moji izgubi vida in možnostih v življenju. Vedela sem, da ima vsak človek na to svoj pogled in o tem po svoje razmišlja. Prepričana sem, da se takrat, ko govorimo o čem

drugačnem, vsak človek podzavestno skuša postaviti in si predstavljati sebe v takšnem položaju. Tako se je počasi razvila najprej teorija o računalniku prilagojenem za slepe kot delovnem pripomočku. In ne samo to, začeli smo razmišljati kaj bi jaz s tem pridobila in ne nazadnje, kaj bi s tem pridobila naša ustanova. Izkazalo se je, da bi vsak imel kaj dela zame. Kar 7 let je bilo potrebno, da smo prišli od besed k dejanjem. Ko sem dobila računalnik, se mi je odprl nov svet. Elektronska pošta, knjige, internet, mi širijo obzorje in zbližujejo s prijatelji in znanci. Na delovnem mestu pa mi omogočajo komunikacijo s sodelavci in strankami ter pomagajo slediti našemu obsežnemu delu in novostim. Tako se moje delo postopno razvija od telefonista do informatorja, kar je zaenkrat moj cilj.

Za konec sem prihranila najlepše – to je moja družina. Mož, s katerim se odlično razumeva in najina otroka: osemletni Jan in šestletna Nika. Živimo v hiši na obrobju Ljubljane. Imamo velik vrt, na katerem poleg sadnega drevja raste samo trava, da imata otroka dovolj prostora za igro s svojimi prijatelji. Sama imam veliko dela in malo prostega časa. Občasno si ukradem kak prost dan za skok na bližnje griče s prijateljicami, smučanje s prijateljico Živo, kak večer za drsanje ali obisk gledališča. Včasih sem zelo veliko pletla, a danes ne utegnem več, Zelo rada pa spečem kakšno pecivo in od nekdaj so moje veliko veselje knjige. Z otrokoma je moje življenje dobilo pravi pomen in materinstvo je dar, v katerem uživam. Dejstvo, da ne vidim, me pri tem prav nič ne ovira. Otroka s tem odraščata in se jima to ne zdi nič posebnega. Dobro vesta, kako mi morata kakšno stvar pokazati ali razložiti, da morata na cesti sama malo bolj paziti nase. A to je zanju samo koristno. Zelo rada vidita, da tudi jaz rolam z njima, se vsaj malo peljem s kolesom, z enim od njiju stopim na skiro, splezam na drevo. Včasih sem se bala, da ju vrstniki zaradi moje slepote ne bi zasmehovali, zato skušam biti korak pred njimi. Z obiskom v vrtcu ali v šoli jim želim pokazati, kako po drugačni poti priti do istega cilja. Med drugim njunim sošolcem pokažem družabne igre, prilagojene za slepe, s katerimi se doma veliko igramo. Škoda je le, da jih je tako malo. Otroci pri takšnih uricah zelo uživajo, mojima pa se zdi fino, da sem eno uro njihova učiteljica.

Najraje imam dopustniške dni na morju, na snegu ali v hribih. Tu so še izleti ob vikendih po starih gradovih, muzejih in po izletniških točkah. Ob večerih pa skupno branje mladinskih knjig, igranje družabnih iger in pogovore o vseh mogočih rečeh. Skoraj bi pozabila, da sem včasih precej časa preživela za radioamatersko postajo. Najprej za zabavo, kasneje pa tudi na tekmovanjih za pokale. In seveda, če ne bi bila radioamaterka, ne bi spoznala moža, s katerim si deliva radosti najine družine.

[Na kazalo](#)

POPOTNIŠKI UTRINKI: **CAMINO JE ŽIVLJENJE**

Na dolgo peš romanje kljub omejitvam zaradi slabovidnosti

Avtorica: *Manja Cevec*

Urednica rubrike: *Metka Pavšič*

Camino v Španščini pomeni pot. Sicer pa se pod tem imenom skriva starodavna 800 km dolga romarska pot na severu Španije. Cilj poti je mesto Santiago, kjer je grobnica apostola Jakoba, ki je umrl mučeniške smrti. Ena od legend pripoveduje o

preprostem pastirju iz Galicije, ki naj bi nad poljem opazil zvezdo, ki je s svojo lučjo kazala na gomilo. Novice o tem nenavadnem dogodku so prišle do takratnega škofa. Ta ukaže naj se razišče osvetljeno mesto. To privede do odkritja marmornate grobnice. Škof po Božjem navdihu proglasi odkritje za posmrtno ostanke apostola Jakoba. Po prvih stoletjih odkritja je bila za romarje vsaka pot dobra. Danes pa se jih je uveljavilo pet. Najbolj organiziran in obiskan je Camino Frances. Razteza se od Pirenejev v Franciji vse do mesta Santiago, 90 km pred Atlantskim oceanom. Pot poteka skozi mesta, vasi in neskončna polja. Obsega celoten severni del Španskega polotoka. Za Camino sem prvič slišala pred desetimi leti, ko sem z navdušenjem brala krajši potopis. Občudovala sem ljudi, ki so se podali na tako dolgo pot. Seveda si takrat nisem mislila, da bom imela kdaj možnost tudi sama doživeti to nepozabno pustolovščino. Vse do lanskega novembra, ko sem dobila vabilo na potopisno predavanje o tej poti. Tam sem tudi osebno spregovorila s »Camino gospo«, ki mi je Camino zelo približala in vlila pogum, da ni tako nedosegljiv cilj in da je res vredno stopiti na to skrivnostno pot. Resnično odločitev pa sva s prijateljico Marjano sprejeli med novoletnimi prazniki. Ko sva se odločili, sem vedela, da bodo potrebne temeljite fizične in psihične priprave. Do te poti sem imela in še vedno imam veliko spoštovanje.

V teh šestih pripravljalnih mesecih sem imela včasih zelo slab spanec, bilo me je strah, obhajali so me dvomi, obenem pa sem se neizmerno veselila in komaj čakala, da pride čas, ko bom resnično stopila na pot. Dobila sem veliko koristnih informacij o opreми, oblačilih ter o tem, kar je nujno potrebno. Teža nahrbtnika naj ne bi preseгла 10 % telesne teže. Izvedli sva tudi poskusno petdnevno peš turo po Sloveniji. Ta nama je zares koristila, saj sva ob tej izkušnji lahko ocenili, kaj je zares treba vzeti s sabo, na kaj morava paziti. Ta najina slovenska uvodna pot mi je vlila moči in zaupanja, da bom zmogla. Preden sva odšli, sva slišali zelo različne zgodbe. Skupni imenovalec vseh je bil, da če nama je pot namenjena, jo bova prehodili, sicer pa se bova vrnila, ko bo pravi čas. Nekje v sebi sem čutila, da sem povabljená na to pot in danes mi je jasno, da je tako tudi bilo. Ljudje, ki so bili na tej poti so nama povedali, da dobiš točno take izkušnje, kot jih potrebuješ za svoj napredek in tako sem se na pot podala precej umirjena. Čutila sem hvaležnost, da imam možnost, da stopim na to pot, da imam prijateljico, ki želi na to pot, in da lahko deliva to izkušnjo. Sama tega zaradi slabega vida ne bi zmogla. Pot tehnično sicer ni zahtevna, je zelo dobro označena z rumenimi znaki na stebrih, tleh, hišah ipd. Vendar pa zaradi slabovidnost in barvne slepote mimogrede ubereš kakšno drugo pot, zato je vid zelo pomemben.

Na izhodišče poti v prijetno gorsko mestece St. Jean Pied de Port sva z vlakom prispeli na sončno nedeljsko dopoldne. Najprej sva šli v Urad za romarje, kjer sva dobili Credencial, to je potni list za romarje. Ta omogoča nočitve v posebnih zavetiščih za romarje, kjer so nočitve brezplačne oziroma stanejo največ 6 evrov. Država in cerkev sta zelo naklonjeni Caminu, saj ta privablja številne romarje iz vsega sveta. Camino je del UNESCO-ve kulturne dediščine in od leta 1988 od evropske unije povzdignjen v prvo evropsko kulturno pešpot. V uradu za romarje sva rezervirali tudi nočitev izven mesta že na poti proti prvi postaji na Caminu. Bil je vroč nedeljski dan in bilo mi je tesno. »Le kako bom to zmogla v taki vročini in še z nahrbtnikom? A mi je res tega treba? Zakaj ne grem raje na našo obalo in tam uživam v miru,« sem se spraševala v zavetju sence starega mogočnega drevesa. Nekje v sebi pa mi je bilo jasno, da je tako najbolj prav, pa če bo še tako vroče in

naporno. Ob štirih popoldan sva začeli hoditi proti najinemu prvemu zavetišču, ki naj bi bilo kakšno uro hoda iz mesta. Začeli sva se vzpenjati in sledili rumenim znakom. Po slabih dveh urah zavetišča ni bilo in očitno sva ga zgrešili. Bili sva že zelo visoko, in to da bi se vračali, nama ni dišalo. Odločili sva se, da nadaljujeva pot proti zasebnemu prenočišču, ki je bil edina možnost za najino nočitev, naslednje zavetišče je bilo več ur hoda oddaljeno. Prav neprijazni gostitelji so nama povedali, da imajo že vse zasedeno, edino šotor za eno osebo in eno ležišče v hiši je bilo prosto. Prespali sva zunaj v šotoru na trdih tleh. Ponoči je začelo deževati, da pa nama ne bi bilo dolgčas, nama je prepeval neutrudni godec čriček. »Camino je življenje,« sem se spomnila besed enega od romarjev, s katerim sem govorila pred odhodom. Enkrat te nepričakovano obdari, drugič te pritisne ob zid in ti ne da niti prijazne besede ali pogleda. Čudila sem se svojim občutkom, od kje imam moč, da s tako lahkoto sprejemam to situacijo. Niti v sanjah si nisem predstavljala tako skromnega začetka. Prebudili sva se v deževno, vetrovno jutro in tako z dežnimi plašči nadaljevali pot v megli po enem izmed najlepših predelov poti. Tako sva se veselili prelepih razgledov. Videli sva par metrov pred sabo, občutili mokroto, mraz in veter. Na cilj sva prišli čisto premočeni in prezebli. Vse pa je bilo lažje, ko sva se znašli med številnimi romarji, s katerimi smo tisti dan delili isto usodo. Že samo to, da so bili tam, je bila podpora in vzpodbuda za naprej. Preoblekli sva se in ob topli juhi in čaju pozabili na neprijetno vreme. Ob koncu dneva sem čutila celo hvaležnost za vse izkušnje tistega dne in za moč, da sem vse to zmogla.

Naslednje jutro je bilo veliko bolj prijazno in človek je že vesel tega dejstva, da ne bo moker. Hodila sem s pohodnimi palicami, ki so mi bile v veliko pomoč, če sem nerodno stopila sem se lahko uprla na palice. Vedno sem se spotaknila ali padla na čisto neobičajnih mestih, ko sva z Marjano veselo klepetali in nisem bila pozorna ali pa sem kaj občudovala in se pri tem zaletela v steber. Skratka, življenje te preseneti tam, kjer najmanj pričakuješ, zato je budnost in pozornost zelo dobrodošla na naši poti. Po nekaj dneh sem dobila tudi prve žulje, ki sem se jih zelo bala. Na mezincih sem dobila otiščance na vseh možnih mestih, tako da sem težko hodila in se pri tem spraševala, zakaj me mora vedno nekaj boleti ali skrbeti. Ali je to res potrebno? V teh »žuljavih« dneh sem resnično dvomila, ali bom zmogla, boleli so me tudi sklepi in mišice. Za nama pa je bilo prvih 200 km. Spraševala sem se, kaj me še čaka.

Po 10 dneh sem opravila z zunanji žulji in telo se je privadilo na ta ritem življenja in napore. V tem času so se začele odpirati veliko bolj boleče notranje rane. Najbolj me je bolela omejenost zaradi slabovidnosti. Pa sem bila prepričana, da sem s tem že opravila. Že dejstvo, da sem na tej poti odvisna od Marjaninih oči, me je vsake toliko časa spravljalo v nezadovoljstvo. Saj je lepo ob prijateljici, ampak tokrat sem odvisna od njene pomoči. Zame nič prijetna resnica, čeprav nisem nikoli čutila, da bi bilo Marjani karkoli odveč. Omejitve zaradi slabega vida sem doživljala tudi pri navezovanju stikov z romarji. V zavetiščih smo se srečevali z istimi ljudmi in delili smo svoje izkušnje. Večkrat mi je bilo pri tem hudo, saj sem se počutila odmaknjeno in prikrajšano za številne kontakte z neverjetnimi ljudmi. Ljudi, s katerimi sem se še prejšnji dan pogovarjala, jih kasneje nisem več spoznala, saj jih nisem dobro videla, čeprav so bili ti le par metrov oddaljeni od mene. To me je res bolelo in spremljalo večji del poti. Ob vseh teh tegobah pa mi je Camino dal tudi odgovor, da ljudje s katerimi si imamo kaj podeliti, pridejo do nas in da pri tem oči ne igrajo nobene vloge. Saj sva na drugi strani z nekaj čudovitimi sopotniki poglobili odnos in

smo si pomagali, se podpirali na poti, skupaj načrtovali in se vzpodbujali. Ta medsebojna podpora je na Caminu zelo izrazita. Tudi podpora ljudi, ki so doma in ti pošljejo kakšno lepo misel ali samo pozdrav, deluje zdravilno. To mi je vlivalo moči in energije, da sem vsak dan zmogla vstati ob štirih ali petih, hoditi dobrih 30 km in pri tem celo uživati. Pri hoji sem doživljala občutke svobode in veselja, včasih sem si kaj zapela, spet drugič komaj čakala, da pridem na cilj. In spet je odmevalo v meni: »Camino je življenje!« Tu si deležen vseh občutkov in čustev, lepih in manj lepih delov poti. Srečaš neverjetne ljudi in tiste, ki hočejo samo denar od tebe. Vse skupaj pa je bogastvo življenja, iz katerega se učimo vsak dan.

Po vseh naporih sem se v zadnjem delu počutila svobodno, zadovoljno in hvaležno za vse kilometre, ki sem jih zmogla. Postalo mi je jasno, da mi telo, ki ga imam, omogoča neverjetne izkušnje in se prilagaja mojim željam. Slabovidnost pri tem ni ovira, da ne doživim tistega, kar resnično želim. Zavedala sem se, da imam ob sebi krasne ljudi in da sem deležna res neverjetnih doživetij. Camino pa mi je ponudil še en recept za lažjo pot v vsakdanu, in to je preprostost in enostavnost. Na poti nisva imeli zunanjega razkošja, imeli pa sva možnost resnično živeti vsak trenutek in to je največje bogastvo, ki ga želim tudi vsem vam, ki ste delili te vrstice z menoj.

[Na kazalo](#)

INTEGRACIJA: Celovita zgodnja obravnava slepih in slabovidnih otrok in njihovih družin

Avtorici: Izr.prof.dr. *Darja Kobal Grum*, Oddelek za psihologijo, Filozofska fakulteta
Mag. *Barbara Kobal*, Inštitut RS za socialno varstvo, Ljubljana

Vsakdo, ki se skozi svojo stroko ukvarja z otrokom in njegovim celostnim razvojem, ve, da so prva leta otrokovega življenja po rojstvu tista leta, ki so odločilnega pomena za ves njegov nadaljnji razvoj, tako za biološki, telesni, kognitivni in socialni razvoj kot za razvoj osebnosti (Hatwell 1985; Vasta s sod. 1995; Warren, 1984, Warren 1994). Domala vse raziskave enoznačno kažejo, kako pomembno je to zgodnje obdobje za otrokovo kvalitetno življenje (Obiakor, Stile 1990).

Otrok s posebnimi potrebami pa potrebuje celo vrsto dodatnih spodbud, da bo lahko že od rojstva dalje svoj primanjkljaj postopoma kompenziral. Raziskave (Alexander 1996; Beaty 1991; Bigelow 1995) tudi kažejo, da je pozitivna samopodoba, ki jo otrok razvija že od najzgodnejšega obdobja naprej, tisti dejavnik, ki najbolj odloča o tem, kako bo otrok svojo drugačnost sprejel in z njo živel.

Leta 2005 je The European Agency for Development in Special Needs Education sprejela definicijo celovite zgodnje obravnave, ki je nastala na podlagi ugotovitev različnih avtorjev (Guralnick, 2001; Blackman, 2003; Dunst, 1985 s sod. v Early Childhood Intervention: Analysis of Situation in Europe, Key Aspect and Recommendations, Summary Report 2005: 15 – 17): 'Zgodnja obravnava je sklop storitev različnih strok, namenjenih zelo majhnim otrokom in njihovim staršem. Storitve so družinam na voljo na njihovo željo in sicer takrat, ko jih le-te potrebujejo, obsegajo pa vsakršno pomoč, ki je povezana s posebnimi potrebami otroka. Namen zgodnje obravnave je:

- zagotoviti nemoten osebni razvoj otrok,
- opolnomočiti družine in
- socialno vključevati otroke in družine v širši družbeni kontekst'.

Zgodnja obravnava zajema dojenčke in predšolske ter deloma tudi šolske otroke, pri katerih je ugotovljeno tveganje za razvoj posebnih potreb, ki lahko ogrozijo njihov razvoj. Zgodnjo obravnavo je potrebno začeti takoj, ko so odkriti dejavniki tveganja oziroma takoj po rojstvu otroka. Glede na otrokove potrebe in njegovo osebnost v zgodnji obravnavi sodelujejo različni strokovnjaki: pediatri, fizioterapevti, delovni terapevti, logopedi, medicinske sestre, psihologi, specialni pedagogi, socialni delavci itd. Zgodnja obravnava temelji na celostnem pristopu k otroku in ga ne drobi na medicinski, psihološki, socialni, pedagoški itd. del. Posebej je potrebno poudariti, da je v zgodnji obravnavi, takoj ko je postavljen sum na razvojni zaostanek, osrednjega pomena prav vloga pedagoga, in sicer specialnega pedagoga. Pri tem je podatek, ali je otrok vključen v vrtec ali ne, popolnoma nepomemben (Kobal Grum, 2005).

Celovita zgodnja obravnava pa ni namenjena le strokovni pomoči in opolnomočenju otroka, temveč celotni njegovi družini, saj je otrok del le-te. Starši namreč prav tako potrebujejo ustrezno strokovno pomoč in podporo, saj se znajdejo v novi, nepričakovani vlogi, pri kateri potrebujejo strokovno usmerjanje (Early Childhood Intervention: Analysis of Situation in Europe, Key Aspect and Recommendations, Summary Report, 2005). Potrebno pomoč in podporo jim običajno nudijo: pediatri, oftalmologi, osebni zdravniki, tiflopedagogi in drugi specialni pedagogi (logopedi, avdiologi itd.), socialni delavci, delovni terapevti, fizioterapevti, psihologi in psihoterapevti. Ker je običajno oftalmolog tisti, ki mora sporočiti staršem novico o slepoti njihovega otroka, v tujini namenjajo mnogo pozornosti prav izobraževanju pediatrov - oftalmologov in ostalega zdravstvenega osebja na področju komunikacije, medosebnih odnosov in razvijanja empatije (Dickinson s sod., 1983; Dube s sod. 2003; Orlander s sod. 2002).

Zelo pomembna pa je tudi socialna podpora mreža, ki jo tkejo iz svoje družine navzven, med svojce, prijatelje, znance, sodelavce in nadrejene na delovnem mestu in kasneje predstavnike vzgojno-izobraževalnih institucij, ki jih bo obiskoval njihov otrok. Neprecenljivo vlogo pa igrajo tudi t.i. skupine za samopomoč. Tudi bratje in sestre otroka s posebnimi potrebami potrebujejo pomoč in podporo, ki jim jo v prvi vrsti zagotavljajo njihovi starši. To dejstvo pa le potrjuje ugotovitev, da je ustrezna celovita zgodnja obravnava le tista, ki nudi pomoč, podporo in opolnomočenje vseh družinskih članov: otroka s posebnimi potrebami, očeta, mamo in brata/e in/ali sestro/e. Ko pri vzgoji vsaj delno sodelujejo tudi stari starši ali drugi svojci otroka s posebnimi potrebami, je potrebno v celovito zgodnjo obravnavo vključiti tudi njih.

Po mnenju številnih avtorjev (Nicaise, 2000; Guralnick, 1997) pa je zgodnja obravnava ključna tudi z vidika preprečevanja nadaljnjega morebitnega socialnega in ekonomskega izključevanja otrok in kasneje odraslih oseb s posebnimi potrebami.

Na osnovi zgornjega zapisa je nedvoumno, da je celovita zgodnja obravnava vseh družinskih članov najnujnejši pristop k slepemu ali slabovidnemu otroku in njegovi družini.

Literatura:

- Alexander, F.E. (1996): Self-concept of children with visual impairments. RE.view, 28 (1), 35-43.
- Beaty, L.A. (1991): The effect of visual impairment on adolescence self-concept. Journal of Visual Impairment and Blindness, 85, 129-130.
- Bigelow A.E. (1995): The effect of the blindness on the early development of the self. V Rochat, P. (Ed.), The self in early infancy: Theory and research. Advances in Psychology Book Series, pp. 327-347. Amsterdam: North-Holland-Elsevier Science Publishers.
- Dickinson, M.L., Huels, M., Murphy, M.D. (1983): Pediatric house staff communication skills: Assessment and intervention. Journal of Medical Education. August; 58(8):659-662.
- Dube, C.E., LaMonica, A., Boyle, W., Fuller, B., Burkholder, G.J. (2003): Self-assessment of communication skills preparedness: adult versus pediatric skills.
- Early Childhood Intervention: Analysis of Situation in Europe, Key Aspect and Recommendations, Summary Report (2005). Dostopno preko: <http://www.european-agency.org/eci>, 27.4.2006
- Guralnick, M.J. (1997): The Effectiveness of Early Intervention. Baltimore: Brookes Publishing.
- Hatwell I. (1985): Piagetian reasoning and the blind. American Foundation for the Blind.
- Kobal Grum, D. (2005): Priporočila za kakovostno integracijo otrok s posebnimi potrebami skozi presečišče stroke in starševstva. V: KASTELIC, Lidija (ur.). Usmerjanje oseb s posebnimi potrebami in vključevanje v programe : zbornik prispevkov iz razprave na okrogli mizi. Ljubljana: Društvo specialnih in rehabilitacijskih pedagogov Slovenije, 2005, str. 63-67.
- Nicaise, I. (2000): The Right to Learn; Educational Strategies for Socially Excluded Youth in Europe. Bristol: The Policy Press.
- Obiakor, F.E.; Stile, S.W. (1990): The self-concepts of Visually Impaired and Normally Sighted Middle School Children. The Journal of Psychology, 124 (2), 199-206.
- Orlander, J.D., Fincke, B.G., Hermanns, D., Johnson, G.A.. (2002): Medical residents' first clearly remembered experiences of giving bad news. Journal of General Internal Medicine. Nov;17(11):825-31.
- Vasta, R., Haith, M.M., Scott, A.M. (1995): Child Psychology: The modern science. 2nd edition. New York: John Wiley & Sons.
- Warren D. (1984): Blindness and early childhood development. 2nd Edition, Revised. American Foundation for the Blind.
- Warren, D.H. (1994): Blindness and children. An individual differences approach. Cambridge: Cambridge University Press.

[Na kazalo](#)

DOBRO JE VEDETI: Test Sophie - naprava za pretvorbo tiskanega teksta v govor

Avtor: *Marino Kačič*

Sophie je preprosta naprava, ki pretvarja tiskani tekst v govor. Namenjena je ljudem z okvarami vida: za mlade in stare, za šolajoče, zaposlene ali upokojene. S pomočjo Shophie lahko vsak, ki ima težave z vidom hitro in enostavno pride do na papirju tiskanih informacij. Ni potrebno znanje računalništva, niti brajeve pisave. Enostavno postavimo list papirja ali knjigo pod pokrov, pritisnemo gum za branje. Naprava nekaj trenutkov tekst pretvarja, medtem pa se predvaja glasba. Ko je tekst pripravljen Sophie začne govorno brati tekst preko vgrajenih stereo zvočnikov ali slušalk, če jih priključimo. Od tu naprej imamo več možnosti:

da vstavimo nov list papirja ali knjige, medtem ko nam Sophie avtomatsko govorno bere tekst,

da tekst beremo v govorni obliki. Medtem lahko navigiramo: od besede do besede, od stavka do stavka, stran po stran. Navigiramo s preprostim pritiskom na puščico desno. Če smo kaj preslišali, lahko s pritiskom na puščico levo ponovimo zadnje branje,

da tekst beremo prek brajevega zaslona, katerega priključimo na USB priključek na Sophie. Handytech brajevi zasloni so sinhronizirani z govorom in tako sledijo navigaciji po besedah, vrsticah ali odstavkih,

da tekst shranimo v tekstualno obliko in sicer: na trdi disk, ki ga ima naprava v sebi ali pa direktno na USB ključek, če ga želimo kam prenesti drugam ali pa direktno v Handytechov brajev zaslon z elektronskim zvezkom (Braille Wave, Braille Star),

da tekst shranimo v zvočno obliko. Taka zvočna datoteka se shrani na USB ključek ali prenosni MP3 predvajalnik v mp3 format oziroma datoteko. Naprava v bistvu pretvori tiskani tekst v govorno/zvočno datoteko, ki jo lahko vzamemo s seboj kamorkoli in poslušamo podobno kot zvočno knjigo.

Dobre in slabe strani naprave

dobro je, da napravo lahko upravlja / uporablja kdorkoli brez posebnega predznanja računalništva ali brajeve pisave ali česa podobnega. Uporabna je enako za slepe kot slabovidne. Za šolajoče od osnovne šole do univerze, za zaposlene ali starejše ljudi. Enako za službene namene kot za domače potrebe,

dobro je, da lahko nastavljamo glasnost, hitrost govora, obliko branja (po besedah, po stavkih, po odstavkih, po straneh, po stolpcih, če je tabela),

dobro je, da lahko beremo tudi zvočne knjige na CD v MP3 ali Daisy formatu (op. To velja za Sophie pro),

dobro je, da je verzija Sophie Pro poleg omenjenih funkcij spreminjanja teksta v govor, razširjena še na vse običajne funkcije osebnega računalnika z vsemi potrebnimi priključki (op. Več informacij Glej spodaj pod tehnične podatke),

dobro je, da imamo v napravi za slepega/slabovidnega prepotreben optični čitalec (skener) in to strojni ter programski del,

slabost je, da Sophie pro nima vgrajenega DVD predvajalnika,

slabost je, da je naprava relativno težka in velika ter zato neprenosljiva, kar pa pravzaprav noben domači računalnik tudi ni,

slabost je, da naprava še nima vključenega sintetizatorja za slovenski jezik, medtem ko lahko izbiramo med drugimi standardnimi svetovnimi jeziki. Upamo lahko le, da nam bo v Sloveniji uspelo narediti dovolj kvalitetno govorno sintezo za Slovenski jezik. Proizvajalec pa je menda pripravljen, da ga vgradi v Sophie.

Nekaj tehničnih podatkov Sophie PRO

Velikost (47cm x 27cm x 13cm), teža 8 kg. Priključki: serijski, paralelni, USB 2.0, LAN, avdio, VGA, TV, S-video, stereo vgrajeni zvočniki in skener (optični čitalec) Canon CanoScan LiDE 20. Programska oprema pa: Windows XP home, Omnipage PRO 14.

Proizvajalec in cene

Sophie proizvaja Nemško podjetje HandyTech (<http://www.handytech.com>), ki sicer izdeluje pripomočke za slepe/slabovidne in je prvo na svetu patentiralo elektronsko brajevo celico (leta 1975), kasneje še konkavno obliko brajeve celice (prilagojena je obliki prsta in tako prijazna za brajevo branje. Letos pa je patentiralo še tako imenovano ATC tehnologijo (govorečo brajevo celico). V Sloveniji je zastopnik Miška d.o.o. (<http://www.miska.si>), ki do konca meseca julija ponuja akcijski popust in sicer: Sophie za 804.721,55 SIT oziroma 3.358,04 EUR, Sophie PRO pa za 828,498,06 SIT oziroma 3.457,26 EUR.

[Na kazalo](#)

NOVE TEHNOLOGIJE: **Asistent iz vesolja**

Avtor in sodelavec: *Davor Krajec*

Pred desetletji je bila navigacija, ki temelji na sistemu globalnega pozicioniranja (GPS – Global Positioning Sistem), zgolj v domeni vojske in razvojnih laboratorijev. Preboj v civilno sfero se je pričel z navigacijskimi napravami v avtomobilih in še v širšem obsegu na plovilih. Trend miniaturizacije vseh sodobnih tehnologij je tudi GPS-u vdihnil povsem nove razsežnosti uporabe za najrazličnejše ciljne uporabnike. Vsem pa je skupna potreba po hitrem in natančnem orientiranju v prostoru.

Predstavitev delovanja GPS

Sistem satelitske navigacije GPS je sestavljen iz 24-ih satelitov. Posamezen satelit Zemljo obkroži dvakrat dnevno na višini nekaj več kot 20 tisoč kilometrov (potujejo s hitrostjo več kot 10 tisoč kilometrov na uro). Vsak satelit poseduje poleg kompleksnega mehanizma tudi izredno natančno atomsko uro. Sateliti nepretrgano

oddajajo čas (po svoji uri) in podatke o tirnici gibanja, ki jih določajo zemeljske opazovalnice.

Za pridobitev podatkov o zemljepisni dolžini in širini, nadmorski višini in točnem času potrebujemo podatke štirih satelitov. Iz razlike med lokalnim časom in časom oddajanja lahko določimo razdaljo med sprejemnikom in satelitom.

Natančnost GPS-naprav je danes bistveno večja kakor nekdanj, ko so jo ZDA namenoma manjšale, da so motile signal satelitov za običajne uporabnike. Sodobni sprejemniki danes odčitavajo signal z več kot 12 satelitov hkrati. Posledično je odstopanje pri večini naprav nekaj 10 metrov, pri najboljših pa pade na slabih 10 metrov. Taka zasnova izboljšuje natančnost delovanja navigacije, kadar se sprejemnik giblje po terenu, zahtevnem za navigiranje. Pot od sprejemnika do satelita mora biti namreč prosta, brez ovir, v gozdovih, planinah in mestnem okolju pa to ni vedno tako. Natančnost navigacije pogosto zmanjšuje odboj signala – to povzroči daljši čas potovanja signala do sprejemnika, netočen čas v sprejemniku – sateliti imajo namreč zelo precizne atomske ure, napake v tirnici satelita - ali slaba geometrijska razporeditev satelitov. Posamezne institucije po svetu so razvile sisteme, ki močno povečajo nivo natančnosti navigacije. Eden izmed njih je v ZDA razviti WAAS – ki je sestavljen iz kombinacije dveh geostacionarnih satelitov in 25 zemeljskih postaj. S tem in podobnimi sistemi je mogoče natančnost navigacije dvigniti na stopnjo, ko so odstopanja manjša od 5 metrov.

Poleg natančnosti in hitrosti navigacije je za nas navadne smrtnike življenjskega pomena tudi natančna karta, prek katere je mogoče s pomočjo dobre vizualne zasnove slediti našemu gibanju po prostoru. Snovalci zemljevidov so do nedavnega kar prevečkrat pozabili na deželico na sončni strani Alp, s tem pa uporabnike praktično odrezali od pestrosti nabora možnosti, ki ga nudi GPS-navigacija. Šele z nastankom navigacijskih kart Adria Route se je stanje izredno izboljšalo, vendar tudi ta karta kljub svoji izredno natančni zasnovi žal ne deluje neodvisno od posamezne navigacijske naprave; na kožo je namreč pisana lastnikom navigacijskih čudes znamke Garmin. Lastniki preostalih navigacijskih naprav pa se bodo morali zadovoljiti z manj natančnimi zemljevidi ali se natančnemu grafičnemu prikazu docela odpovedati.

Ponudniki storitev mobilne telefonije so z razvojem vse bolj zmogljivih mobilnih telefonov na trg lansirali tudi storitev navigacije prek mobilnika. Slovenski operaterji sicer že nekaj časa ponujajo lokacijske storitve prek sms, ki nam sporočijo, kje približno se nahajamo. Lokacijo določajo na osnovi najbližje bazne postaje. Mobitelovi uporabniki lahko enostavno ugotovite, kje se nahajate, tako da na številko 1919 pošljete sporočilo s ključno besedo LOKACIJA. Simobilovi uporabniki pa pošljite sms s ključno besedo PTL – prikaz trenutne lokacije. Za podrobna navodila o nastavitvah vašega mobilnika za koriščenje te storitve so vam simobilovci brezplačno na voljo na številki 080 40 40 40.

Natančnost zgoraj opisanih možnosti je dokaj omejena in za resnejšo uporabo praktično neuporabna. V ta namen je Simobil kot prvi na slovenskem tržišču ponudil storitev navigacije prek mobilnega telefona SiNavigator. Storitev deluje s pomočjo majhnega GPS-sprejemnika, ki s telefonom komunicira prek modrozobe (bluetooth) povezave. Mobilnik mora imeti nameščeno ustrezno programsko opremo

(SiNavigator), ki je prilagojena različica programa Wayfinder in ki ob pomoči podatkov o lokaciji, ki jih posreduje sprejemnik GPS, na zaslonu prikaže zemljevid in lokacijo telefona. Ustrezni zemljevidi se sproti prenašajo iz strežnika prek protokola GPRS, ki pa je, enako kot sama storitev SiNavigator, plačljiv. Cena enodnevnne uporabe storitve SiNavigator je 250 tolarjev, celomesečna uporaba pa stane 1250 tolarjev. V to ceno ni všteti prenos GPRS.

Storitev SiNavigator je podprta z govorno podporo, kar omogoča dokaj enostavno uporabo tudi nam s slabšim vidom, prav tako pa tudi povsem slepi osebi. Kako se stvar obnese v praksi, bi bilo treba preizkusiti. V primeru, da vas je predstavljena storitev navdušila, se lahko obrnete na ponudnika na telefonsko številko 040 440 146 in 040 440 144 ali jim pišete na e-pošto pr@simobil.si.

Pogled v prihodnost nam postreže z zelo smelo napovedjo, da Evropa namerava postaviti svoj sistem satelitske navigacije Galilei, ki naj bi imel 30 satelitov. Prvega, po imenu GIOVE, so v tirnico poslali že konec prejšnjega leta, naslednji mu bo sledil prav v kratkem. Natančnost bo po napovedih bistveno večja od sedanjega GPS in tudi ruskega sistema satelitske navigacije GLONASS. A preden bo sistem vsesplošno uporaben, bo preteklo še veliko vode.

Slovenija je kot dežela bistrih glav v navigaciji uvidela mnoge možnosti. Ena izmed dobrot, ki jih omogoča navigacija, bo predvidoma do leta 2010 razvit sistem satelitskega cestninjenja. Takrat ne bo več treba stati na cestninskih postajah, temveč se bomo enostavno peljali, kot da jih ni.

Sistem satelitske navigacije ponuja velik potencial, ki bi se lahko še dodatno usmeril v razvoj storitev, ki bi slepega človeka vodile po neznanem okolju. Idealno bi bilo, da bi si že doma v svojo GPS-opremo vnesel zeleno pot, ko pa bi bil čas za odhod, bi enostavno prek modrozobih slušalk sledil glasu, ki bi ga varno pospremil do cilja. Dandanes je to vsaj v teoriji že mogoče, v praksi pa bi se končna postaja nahajala nekaj deset metrov stran od cilja. Pa saj tudi to ni tako slabo. Lahko pa se tudi motim.

[Na kazalo](#)

NAMIGI IN NASVETI: Najhitrejši možen vnos slike v Word, Odpošljimo elektronsko sporočilo s pritiskom na tipke

Avtor in sodelavec: *Brane But*

19. Najhitrejši možen vnos slike v Word

Slike lahko vstavljamo v word dokument na različne načine. Najpogostejša sta naslednja dva načina:

- kliknemo v meni Vstavljanje (Insert) – Slika (Picture) in jo na enega od ponujenih načinov poiščemo in izberemo (npr. Iz datoteke);
- odpremo sliko v grafičnem programu in jo preko odlagališča (clipboard) prilepimo v word dokument;

Če pa želimo kakšno določeno sliko pogosto vstavljati v word dokumente (npr.

logotip, ki ga pogosto uporabljamo v svojih dopisih, lahko tudi naš poskeniran podpis), lahko to opravimo na zelo enostaven način. Pomagamo si z wordovo funkcijo samodejnega popravljanja (Autocorrect). Kako to napravimo?

Postopek je sledeč:

- na enega od prej opisanih načinov vstavimo tipsko sliko v word dokument (npr. logotip, skeniran podpis) ter sliko označimo;
- kliknemo v meni Orodja (Tools) – Možnosti samopopravkov (Autocorrect Options);
- v zavihku Samopopravki (Autocorrect) v polje Nadomesti (Replace) vpišemo besedo, s katero želimo vstavljati to sliko (npr. »slika« ali pa »podpis« - seveda brez narekovajev);
- potrdimo s klikom na gumb Dodaj (Add) in zaključimo s klikom na gumb V redu (OK).

Lahko pa je postopek priprave še enostavnejši in hitrejši. Ko vstavimo tipsko sliko v word dokument in jo označimo, pritisnemo kombinacijo tipk Alt+F3, odpre se okence, kamor v polje Ime vnosa v samobesedilo vtiskamo besedo, s katero želimo to sliko vstavljati in potrdimo s klikom na gumb V redu ali s tipko Enter.

Sedaj pa še preizkusimo, če smo vse pravilno napravili. Odprimo nov word dokument, vtiskamo besedo, ki smo jo uporabili in pritisnemo preslednico ali pa tipko Enter. Bravo, slika je na zelo enostaven način vstavljena v word dokument.

20. Odpošljimo elektronsko sporočilo s pritiskom na tipke

Med slabovidnimi je morda premalo znana možnost, kako poslati elektronsko sporočilo naslovniku, ne da bi klikali na gumb Pošlji (Send) ali pa preko menija Orodja (Tools), pa čeprav je zelo enostavna – ali pa morda ravno zato. Tudi za slabovidne je najenostavnejši način s pomočjo pritiska na tipke, da torej opravimo ukaz s pomočjo tipkovnice, kot to velja za slepe, ki tipkovnico redno uporabljajo. Takšen način s pomočjo tipkovnice pa je sicer tudi nasploh veliko hitrejši kot klicanje z miško.

Slepi praviloma posredujejo ukaz za pošiljanje elektronske pošte s kombinacijo tipk ALT+S. Ni pa to edina kombinacija tipk za pošiljanje e-pošte, lahko uporabimo tudi tipki CTRL+ENTER. Ko imamo torej napisano in naslovljeno elektronsko sporočilo, pritisnemo kombinacijo tipk ALT+S ali pa CTRL+ENTER in ga s tem preprostim načinom odpošljemo.

[Na kazalo](#)

OGLASNA DESKA: Poročilo s sejma Sight City 2006

Avtor: *Bogdan Saksida*

Tudi letos je Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije organizirala avtobusni prevoz na ogled sejma Sight City v Frankfurtu, ki je potekal med 17. in 19. majem v že tradicionalnem Sheraton hotelu na letališču v Frankfurtu. S strani Zveze društev

slepih in slabovidnih Slovenije se ga je udeležilo 27 slepih in slabovidnih s spremljevalci.

Na sejmu so bile predstavljene vse novosti s področja pripomočkov in programov za slepe in slabovidne. Poleg že videnih in dobro poznanih pripomočkov je bilo letos predstavljenih nekaj na novo oblikovanih brajevih zaslonov in elektronskih lup s podobnimi ali istimi možnostmi kot v preteklih obdobjih. Razlikujejo se le po spremenjenem dizajnu. Resnična novost s področja tehnike je bila predstavljena pri Nemškem podjetju Handy Tech, kjer so predstavili najnovejšo zasnovo brajevih zaslonov s tako imenovanim Modular Evolution, ki ima odzivne brajeve celice. To pomeni, da ko se dotaknemo brajevih celic na brajevem zaslonu, nam ta pove katera črka oziroma znak se nahaja pod našim prstom.

Na področju elektronskih lup je bilo poleg že znanih modelov uglednih proizvajalcev, kot so Tagarno, LVI, Ash, Rainecker in drugih, predstavljeno tudi nekaj novincev, kot so Hims in Weimed z nekaj oblikovno svežimi zamislimi. Še posebej se mi je zdela zanimiva prilagojena prenosna lupa z imenom Flipperport, ki ima vrtljivo kamero, tako da jo je možno usmeriti v več smeri, poleg tega pa ima baterijsko napajanje, kar pomeni neodvisnost od virov napajanja. Možno jo je priklopiti na posebna očala, ki omogočajo dober ogled opazovanih predmetov oz. tekstov. Nekaj podobnega je predstavil tudi eden od vodilnih na področju optike in leč na sploh – Carl Zeiss. Njihova prenosna lupa v obliki miške je povezana z očali, v katerih je vgrajen zaslon, povečavo pa nastavljam s pomočjo daljinskega upravljalca. Na očala je možno priklopiti tudi TV ali sliko z računalnika. Še cena – 3000 evrov.

Na področju programske opreme je bila zanimiva rešitev kodiranja teksta v kodirani zapis velikosti 2x2 cm, ki se ga je s pomočjo programske in strojne opreme dalo prebrati s posebnim čitalcem v velikosti oz. obliki današnjih MP3 predvajalnikov. Naprava se imenuje Voicemate. Deluje tako, da knjigo, učbenik ali drugo tekstovno gradivo s posebnim programom, ki je priložen strojni opremi, poskeniramo in nato zapišemo ali natisnemo v obliki kodnega zapisa v velikosti 2x2 cm za vsako stran velikosti A4. Na sejmu so pokazali eno od priljubljenih tiskanih knjig v nemškem jeziku, ki je v zgornjem kotu imela že natisnjen tak kodni zapis. S posebnim čitalcem je bilo treba ta zapis samo zajeti in že nam je naprava brala vsebino določene strani iz te knjige.

Pri podpornih tehnologijah je novost ta, da je direktor bivšega podjetja Audiodata ustanovil raziskovalno skupino, ki razvija lansko leto predstavljeni projekt "See4me" – (poglej zame). V projektu je preko interneta vzpostavljena baza uporabnikov in prostovoljcev, ki s pomočjo skeniranih slik ali preko spletne kamere slepim osebam berejo in opisujejo posredovane slike ali podatke. Servis je zaenkrat še brezplačen. Ponujajo možnost, da se jim pridružijo druge države, ki bi na osnovi njihovega koncepta organizirale lokalno mrežo prostovoljcev, ki bi bili pripravljeni na tak način pomagati slepim.

Opazili smo, da se vse več proizvajalcev povezuje in ustvarjajo nova podjetja, tako je nekdanja Alva po bankrotu pristala v firmi Optelec – Tieman group, ki sedaj poleg elektronskih povečal in svojih brajevih zaslonov ponuja tudi Alvine.

Na sejmu sem med drugim zasledil poročilo INCOBS - informacijskega kartela s

področja računalniške tehnike za slepe in slabovidne, ki deluje v Nemčiji. Predstavili so test mobilnih telefonov, prilagojenih za uporabo slepih in slabovidnih. Pri telefonih so ocenjevali tipkovnico, uporabnost in priročnost menijev ter splošni vtis, ki je vključeval tudi trajanje baterije oz. avtonomijo telefona. Mobilniki so se odrezali takole:

- pri telefonih za slabovidne se je na prvem mestu znašel telefon Siemens A65, ki je od skupno 100 možnih točk zbral 62,7 točke. Na drugem mestu je Samsung SGH z140v z 61 točkami, na tretjem mestu je Siemens A70 s 56,9 točkami, na četrtem oz. petem mestu sta Nokia 5140 in Nokia 6030 s 56 točkami, na šestem je Siemens M75 s 54,3 točkami, na sedmem je Nokia N90 s 48,5 točkami, na osmem mestu je Sagem VS1 s 44,8 točkami.

- pri telefonih za slepe je prvo mesto zasedel Siemens A70 s 79,6 točkami, drugo mesto je pripadlo Siemens A65 s 76,7 točkami, tretje mesto je zasedla Nokia 6030 s 76,5 točkami, četrti je Sony Ericsson s 76,2 točkama, peta je Nokia 5140 s 74,9 točkami, šesti je Samsung SGH z140v s 72,7 točkami, sedmi Siemens M75 s 71,9 točkami, na osmo mesto pa se je uvrstil Sagem VS1 s 64,5 točkami.

[Na kazalo](#)

OBVEZNO ZA SLABOVIDNE: **Prilagajanje ZoomTexta 9.0 želim in potrebam**

Avtor in sodelavec: *Davor Krajec*

Z vsako novo različico ZoomTexta se nabor funkcij nenehno povečuje. Kot uporabniki pa si želimo marsikdaj imeti prikladno možnost shraniti vse naše specifične nastavitve na varno mesto. ZoomText se je razvil do te mere, da omogoča tudi to. Vsako našo prilagoditev programa je mogoče shraniti v tako imenovane konfiguracijske datoteke. Odpade pa tudi strah, da bi shranjene nastavitve ostale dokončne, saj je v vsakem trenutku mogoče vzpostaviti prvotno stanje. Še več, mogoče je shraniti nešteto konfiguracijskih datotek. To omogoča, da postanemo res napreden uporabnik in za vsak program ali situacijo del na računalniku uporabimo svojo edinstveno konfiguracijsko datoteko.

Postopek shranjevanja zelenih nastavitvev v konfiguracijsko datoteko je naslednji:

1. najprej izpeljemo prilagoditve za svoje potrebe
2. izberemo meni File, pokažemo na kategorijo seznama z napisom Save Configuration, odpre se pogovorno okno s trenutno konfiguracijsko datoteko
3. V okvirček File name box vpišemo novo ime konfiguracijske datoteke in potrdimo s klikom na gumb Ok.

Postopek zagona shranjene konfiguracijske datoteke pa je sledeč:

1. izberemo meni File in kategorijo Open Configuration
2. označimo zeleno že definirano konfiguracijsko datoteko in kliknemo gumb Open.

ZoomText kot privzeto konfiguracijsko datoteko ob zagonu uporabi datoteko po imenu zt.zxc. Uporabniki imamo vedno možnost, da si svoje prilagoditve shranimo kot naše privzete nastavitve, ki se bodo vedno pojavile ob zagonu ZoomTexta. Ko pa teh nastavitvev iz takega ali drugega razloga ne bomo več potrebovali, lahko ponovno priključimo povsem prvotno stanje ZoomTexta. To naredimo takole:

1. izberemo meni File ter kategorijo Restore Defaults
2. odpre se pogovorno okno z vprašanjem, ali to res želimo storiti; če smo dokončno odločeni, da želimo originalne privzete nastavitve, kliknemo gumb Yes.

Po nekaj mesecih uporabe ZoomTexta sem prepričan, da ima marsikateri uporabnik že kar nekaj konfiguracijskih datotek. Da pa bi bilo delo še bolj poenostavljeno, si bomo pogledali, kako iz množice definiranih hitro in enostavno priklicati željeno konfiguracijsko datoteko. ZoomText kot privzete bližnjice za priklic konfiguracijske datoteke uporablja kombinacijo tipk ALT + SHIFT + 1, številka ena predstavlja prvo shranjeno konfiguracijsko datoteko. Če povzamem, bi npr. številka 4 pomenila četrto predefinirano konfiguracijsko datoteko. Tudi te nastavitve niso dokončne. Kot lahko sklepate iz že napisanega, je prenekatera nastavitve fleksibilna in omogoča prilagajanje našim lastnim željam in potrebam, pa tudi povrnitev v originalno stanje. Postopek določitve bližnjice za konfiguracijsko datoteko je naslednji:

1. odpremo meni Settings, nato izberemo Hotkeys ...
2. s seznama samostojnih kategorij bližnjic izberemo kategorijo Configuration Hotkeys
3. s prikazanega seznama izberemo željeno bližnjico za konfiguracijsko datoteko
4. kliknemo na gumb Browse
5. v pogovornem oknu Select configuration izberemo svojo ustvarjeno konfiguracijsko datoteko in izbiro zaključimo s klikom na gumb Ok.

Prilagoditev nastavitvev ZoomTexta posameznim aplikacijam

ZoomText omogoča svobodno prilagajanje nastavitvev za posamezno aplikacijo. Povprečen uporabnik dnevno uporablja kar precej različnih aplikacij. Pri delu s preglednicami v Excelu si morda ne želi enakih nastavitvev kot pri uporabi spletnega brskalnika. V prvem bi morda želel inverzne barve in povečavo v obliki lupe, pri uporabi brskalnika pa morda zgolj dvakratno celozaslonsko povečavo. Ni problema, "inteligenca" ZoomTexta je danes na takem nivoju, da ta obvlada povsem avtomatično preklapljanje nastavitvev med različnimi aplikacijami. Pristop za določitev in shranitev specifičnih prilagoditev za posamezno aplikacijo je naslednji:

1. najprej odpremo aplikacijo, za katero bomo ustvarili individualne prilagoditve
2. preklopimo na uporabniški vmesnik ZoomTexta in izvedemo željene prilagoditve
3. iz menija File izberemo Save Application Settings (še hitreje to storimo s stiskom tipk CTRL + SHIFT + S)
4. kliknemo le še na gumb Yes.

Vsak trenutek je mogoče shranjene nastavitve za posamezno aplikacijo izbrisati, in sicer takole:

1. iz menija File izberemo Manage Application Settings
2. na levi strani se pokaže seznam aplikacij z že shranjenimi prilagoditvami; aplikacijo, za katero ne želimo več prilagoditev, enostavno "izključimo" (odstranimo kljukico iz okvirčka pred imenom aplikacije)
3. če pa želimo dokončno izbrisati definirane prilagoditve, označimo ime aplikacije in kliknemo na gumb Delete Selected.

Kot potrditev, da opisano deluje, ZoomText v svoji statusni vrstici izpisuje ime aplikacije, za katero smo definirali prilagoditve. To ime pa je nemalokrat neprijazno. Torej pogledjmo, kako postane ime prijazno:

1. iz menija File izberemo Name Applications
2. iz padajočega menija izberemo aplikacijo, ki ji želimo dodeliti prijazno ime
3. v okvirček z napisom Friendly Name vpišemo željeno ime
4. spremembo potrdimo s klikom na gumb Ok.

Morebiti se vam bo zazdelo, da so predstavljeni postopki malo zapleteni, vendar vam polagam na srce, da je vredno posvetiti nekaj minut truda za veliko ur dobre uporabniške izkušnje z izpiljenim ZoomTextom. Le ugibamo lahko, kakšne dobrote nas bodo pričakale z izidom desetke.

[Na kazalo](#)

Novičke: Slep na SP v nogometu, Windows Vista, Microsoft predstavlja novo tehnologijo FlexGo, 100 dolarski računalnik bliže resničnosti, Tušmobil nov ponudnik mobilne telefonije

Avtor in sodelavec: *Safet Baltič*

Slep na SP v nogometu

Nemški organizatorji svetovnega prvenstva v nogometu so mislili celo na slepe ljubitelje nogometa, saj so prodali vseh 640 posebnih kart. Prvič v zgodovini nogometnih prvenstev so rezervirali karte slepim, ki bodo lahko na tekmo brezplačno pripeljali spremljevalca. Organizatorji so tako pripravili 10 posebnih kart za vsako izmed 64 tekem, poleg tega so se odločili, da bosta dva komentatorja spremljala skupino slepih in njihovih spremljevalcev na vsaki tekmi. Slepim bodo na voljo tudi posebne slušalke, prek katerih bodo lahko na eni strani spremljali komentar, na drugi pa bodo slišali vzdusje in odzive množice na stadionu. Očitno so Nemci zelo dobri pri zadovoljevanju potreb slepih, saj ti redno spremljajo nekatere tekme Bundeslige. Prav zaradi tega so se organizatorji odločili, da ne bodo prikrajšali slepih za ta poseben dogodek.

Vir: <http://www.rtv slo.si>

Windows Vista

Ameriško podjetje Microsoft je predstavilo tehnične zahteve za računalnike, ki bodo prešli na njihov novi program Vista. Zahteve so dvoje: najmanjši skupni imenovalec med programom in računalnikom, ko bo program še delal, vendar nekatere funkcije ne bodo prikazane, in optimalna strojna oprema, ki bo omogočala popoln izkoristek Viste. Hkrati so predstavili tudi orodje, ki samo preveri, ali je določen računalnik dovolj opremljen za ta program. Ena izmed novosti je ta, da so ikone na namizju tridimenzionalne, tako kot v nekaterih računalniških igrinah. To bodo lahko videli samo tisti, ki imajo grafične kartice s precej spomina.

Microsoft je po nekaj prestavitvah napovedal, da bo Vista, ki se je najprej imenovala Longhorn, na voljo januarja 2007. Imela bo šest različic, tri za uporabo doma, dve za uporabo na delovnem mestu in eno za razvijajoče trge. Po navadi predstavitvi novega Microsoftovega programskega orodja sledi povečan nakup novih

računalnikov, saj uporabniki želijo sisteme, ki lahko pokažejo vse novosti. Mnogi prodajalci računalnikov že zdaj ponujajo sisteme, ki jih označujejo kot "Pripravljeni na

Vir: <http://www.rtv slo.si>

Microsoft predstavlja novo tehnologijo FlexGo

Podjetje Microsoft predstavlja novo tehnologijo, ki uporabnikom računalnika omogoča, da domačo uporabo računalnika in operacijskega sistema plačajo glede na porabo. Tehnologija, ki so jo poimenovali FlexGo, deluje na podoben način kot sistem predplačniških kartic za mobilne telefone. Podjetje je tehnologijo razvilo posebej z namenom spodbuditi uporabo računalnikov v državah v razvoju, kjer so prihodki uporabnikov nizki in si tako računalniško opremo težje privoščijo. V prihajajočih dneh namerava podjetje v Braziliji uporabnikom ponuditi testiranje svoje zadnje verzije, kmalu pa bo storitev na voljo tudi prebivalcem v Rusiji, Mehiki, na Kitajskem in v Indiji. Tako bodo lahko računalnike uporabljali tudi revnejši prebivalci, ki jim za delovanje računalnika ne bo potrebno kupiti licenčnega operacijskega sistema v celoti, ampak ga bodo plačevali na uro, oziroma po porabi.

Vir: <http://www.siol.net>

100 dolarski računalnik bliže resničnosti

Ko je pred letom dni Nicholas Negroponte, sicer ustanovitelj znamenitega laboratorija MITMedia Lab, oznanil načrt za prenosni računalnik s ceno 100 dolarjev, namenjen zlasti državam v razvoju, je javnost iniciativo podprla, vendar so le redki verjeli, da je načrt možno uresničiti. Neprofitna organizacija One Laptop Per Child (en prenosnik na otroka), ki bdi nad projektom pa je zdaj prikazala delujoči prototip, ki je že razmeroma blizu končnemu izdelku. Računalnik je tudi oblikovno nenavaden, saj so ga odeli v provokativno oranžno barvo s številnimi dodatki in potezami, ki so nenavadne v svetu računalništva. Prototip nakazuje podobo končnega izdelka, vendar razvoj še ni zaključen. Vgrajen je zaslon LCD z ločljivostjo 800 x 480 pik, medtem ko za končno različico načrtujejo višjo ločljivost 1200 x 900. Hkrati z razvojem strojne opreme pospešeno poteka tudi prilagajanje programske, ki temelji na Linuxu in odprti kodi. Red Hat je tako pripravil okleščeno različico Fedora Linuxa, ki zdaj zavzema le 250 MB, s čimer je mogoče izpolniti željo, da bi bil prenosnik brez diskov, kot pomnilnik pa bo uporabljen Flash RAM. Tekma za trg cenejših računalnikov pa se vse bolj segreva, saj imajo podobne projekte v načrtu tudi Intel, AMD in Microsoft, pa tudi drugi manjši ponudniki.

Vir: <http://www.monitor.si>

Tuš mobil nov ponudnik mobilne telefonije

Slovenski trg mobilne telefonije je bogatejši za novega mobilnega operaterja. Na to tehnološko konkurenčno področje vstopa trgovsko podjetje Energotuš, znano zlasti po široki verigi trgovin Tuš. V ta namen so od družbe Western Wireless International d.o.o., znani po blagovni znamki Vega, kupili GSM frekvence in preostalo infrastrukturo, ki je preostala po prodaji omrežja družbam Mobitel in SiMobil. Novi ponudnik se bo imenoval Tuš mobil d.o.o., v dogovoru z Agencijo za pošto in

elektronske komunikacije RS, pa bo prenos frekvenc stopil v veljavo s 1. junijem 2006. Tuš mobil namerava začeti s trženjem svoje ponudbe in paketov mobilnega telefoniranja konec letošnjega leta.

Vir: <http://www.monitor.si>

[Na kazalo](#)

=====

Oblika, ime in vsebina e-revije RIKOSS so avtorsko zaščiteni. Protizakonito je kopiranje, posredovanje ali kakršna koli drugačna uporaba brez pisnega dovoljenja uredništva. Revijo ste v skladu s 45a. členom Zakona o varstvu potrošnikov prejeli na osnovi vaše prijave na spletnih straneh revije Rikoss ali na osnovi vaše ali prijateljeve elektronske prijave. V primeru, da ste pomotoma dobili e-revijo vas prosimo, da nam sporočite in izbrisali vas bomo iz seznama naročnikov.

Predloge/pripombe, naročila/odjavo, pišite na [Uredništvo](#)

© 2002-2006, Uredništvo Rikoss, [Zveza društev slepih in slabovidnih Slovenije](#)